

Szőlészek és borászok a Kiskőrösi kistérségben

A Kiskőrösi kistérség agrárgazdaságát az ágazati sokszínűség jellemzi, mégis jellegadó mezőgazdasági karakterét a szőlészet és borászat adja. A Kiskőrösi kistérség a Kunsági Borvidék (az ország legnagyobb kiterjedésű borvidéke) része, amely két borvidéki körzetet foglal magában: az Izsákit és a Kiskőrösit. Jelen tanulmány tárgyát a kistérségnek ehhez a két borvidéki körzethez tartozó szőlészeti és borászati szereplőinek a bemutatása képezi.

A vizsgálat helyszínét jelentő statisztikai kistérség, a Kiskőrösi kistérség egybeesik a 2013-ban kialakított Kiskőrösi járással, ami a Dél-Alföldi régióban, Bács-Kiskun megyében, a Kiskunsági-homokhát középső területén helyezkedik el. A Kiskőrösi járás székhelye Kiskőrös. Négy város (Kiskőrös, Izsák, Kecel és Soltvadkert) és 11 község tartozik hozzá.

A Kiskőrösi járás – ezen a néven – a járások 1983-as megszüntetése előtt is létezett, 1898-tól. Az 1950-es megyerendezésig Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyéhez, azután pedig Bács-Kiskun megyéhez tartozott. Székhelye mindvégig Kiskőrös volt. A Kiskőrösi kistérség tehát történetileg folytonos területi szerveződésű. A kistérség másik jelentős városa Izsák, amely kisebbfajta körzetközponti szerepet tölt be. Kisebb mikrotérségi szerepköre még Soltvadkertnek is van, mivel az összes, a kistérséget átszelő főút keresztülmegy rajta. A kedvező elhelyezkedésű, városi rangú települések együttesétől határozottan elkülönülnek a periferikus fekvésű, kedvezőtlenebb adottságú tanyaközségek.

A 2011-es népszámlálási adatok szerint a térséget csökkenő népességszám jellemzi. 1970 és 2011 között 13 669 fővel csökkent a kistérség állandó népessége. 2011-ben a munkanélküliek aktív keresőkhöz mért aránya 12,5 százalék volt, ami hajszállal alacsonyabb az országos átlagnál (12,6%) és markánsan kedvezőbb a megyei átlagnál (13,1%).

A kistérség természeti, azon belül talajadottságai nagymértékben befolyásolják a mezőgazdaságát. A legkiterjedtebb talajtípus a futóhomok. A homokos talaj termékenysége gyenge, szőlők vagy gyenge szántóföldek találhatók rajta. A táj speciális homoki és sziki növénytakaságai védelemre érdemes természeti értékek, a térség egy része a Kiskunsági Nemzeti Parkhoz tartozik (Nos-Szeged Kft. et al. 2005).

„...például vannak feketególyák, nem sokan mondhatják el, hogy láttak feketególyát, no elmondom, a gólyák körülvesznek, ahogy kaszálok... felriasztom a gyíkokat, repkednek a kékvércsék, és akkor látom, ahogy a gólya rákészi, hogy elkapja a gyíkot, és a kékvércse lecsap, és az orra elől elviszi... de a ház körül is láttam, ahogy a kígyó szájában sír a béka. Én nem drogot használok, nekem ez ... [az én drogom]. Én a szőlőben nőttem fel.” (gazdálkodó)

A helyi mezőgazdasági termelők fontos feladatokat látnak el a természetvédelemben is, a Nemzeti Parknak számos programja és kezdeményezése van a helyi gazdálkodók bevonására, mivel a megfelelő gazdálkodás segíti a védett természeti értékek megőrzését (Kelemen et al. 2014). A természet közelsége a mezőgazdaságban tevékenykedők számára fontos és értékes.

A történelmi örökség

A Kiskőrösi kistérség települései közötti kapcsolatoknak történeti hagyományai vannak. A mai kistérség települései történeti szempontból három típusba sorolhatók. A mezővárosok fontos településformát jelentettek a térségben, Fülöpszállás a Kiskun kerület nyolc szabadalmas városának egyike volt, de mezővárosi ranggal rendelkezett Kiskőrös és Izsák is. Jellemző történeti településtípusa a térségnek a telepített falu. A török hódoltság után telepített falvak jellemzően zárt települések maradtak, és csak ritkán, főleg a jobbágyfelszabadítás után fejlesztették ki tanyarendszerüket. Ilyen telepített falu a térségben Akasztó, Császártöltés és Kecel. A harmadik történeti településtípust a tanyaközségek alkotják, ezek az egykori kun pusztákon a településektől távol eső területeken létrejött szórványok voltak, amelyek a 20. század első felében spontán módon népesültek be (ilyen pl. Bócsa és Soltszentimre), vagy 1949–52 között alakították őket községgé, mint Kaskantyút, Tabdit vagy Imrehegyet. A tér- és tájszerkezetet ezek a történeti hagyományok ma is meghatározzák (Iván 1994).

A térség agrártörténetében a szőlőtermesztésnek évszázados hagyományai vannak. Az első emlékek az Árpád-házi királyok koráig nyúlnak vissza, de jelentősebb szőlőtelepítés a 18. században a homokveszedelem elleni küzdelem részeként, majd a filoxéravész idején a szőlőkultúra átmentésének okán zajlott. A térség mezőgazdaságára és benne a borászatok és szőlészetek jelenkori helyzetére legnagyobb hatással a 20. századi történetük volt, különös tekintettel a földhasználat szempontjából jelentős történeti folyamatokra, mint a földosztás, téeszalakítás, privatizáció.

Kiskőrösön a 20. század elején már közel 4 ezer hold volt a szőlőterület, a lakosság jövedelemének legnagyobb része pedig szőlő- és gyümölcsstermesztésből származott („Kiskőrösi járás” 2015). Az 1921-es földosztás jelentős átalakulást eredményezett a térség mezőgazdaságában is. Akasztón például 1921-ben 100 kat. hold területet parcelláztak („Akasztó” 2015). Csengődön pedig a Strassburger és a Deutsch–Tibold-uradalom parcellázásával számottevően megnőtt a kisgazdaságok száma. Ezt követően több száz hold szőlő és gyümölcs telepítésére került sor („Csengőd” 2015). A legnagyobb átalakulást a térség mezőgazdaságában a II. világháborút követő államosítás és kollektivizálás hozta. 1946-ban megtörtént a borkereskedők pincéinek államosítása, az állami pincegazdaságok megalakulása. A II. ötéves terv részeként 1957-ben a Kunsági Borvidéken, így a Kiskőrösi térségben is az ún. második ültetvényrekonstrukció részeként létrehozták az állami gazdaságok szőlőgazdaságait. Ezek 500–1500 hektáros ültetvények voltak, ahol nagy volumenben, egységes minőségű áru termelése volt a cél. A telepítéseket követően a kor színvonalának megfelelő borászati üzemeket is létrehoztak az állami gazdaságok részeként.

A kollektivizálás a szőlőtermelést is érintette. Egyes településeken téeszeket hoztak létre, amelyben a szőlőtermesztés is helyet kapott. Kecelen például 2000 ha nagyüzemi szőlő létesült, amelyhez pincészeti kapacitás is kapcsolódott („Kecel” 2015). A szőlőtermesztés szempontjából sajátos forma volt a Kiskőrösi térséget jellemző szakszövetkezeti forma. Ennek oka, hogy a térségben a hagyományos termelési módot a szőlőtermelés sajátosságai miatt nem tudták azonnal és teljesen felváltani a nagyüzemi termeléssel. Így jött létre átmeneti formaként az egyéni gazdálkodás és az ország túlnyomó részén egyeduralkodó termelőszövetkezeti formáció között: a szakszövetkezet. Az 1960 és 1969 között megalakult

szakszövetkezetek kiemelkedően fontos szerepet játszottak a szőlő és bortermelésben. Elsősorban koordinációs és integrációs feladatokat végeztek, szervezték a gépi munkát, felvásárlást, tárolást, feldolgozást, míg a szőlőtermesztés megmaradt az egyéni gazdaságokban (Kismarjai 2012, „Kiskőrös” 2015, „Kaskantyú” 2015). A szakszövetkezeti formában a termelés a családi egységekben folyt, így a szaktudás generációkon keresztül átörökítési lehetősége és a saját földhöz való kötődés fennmaradt. Azok a települések, amelyeket a szövetkezetesítés folyamatban termelőszövetkezeti közösséggé szervezték át, a szőlő és bortermelés szempontjából komoly hátrányt szenvedtek a környező szakszövetkezeti településekhez képest,¹ hiszen itt a kisüzemi, családi alapon végzett termelés megszűnt. Izsákon például Állami Gazdaságban folyt a mezőgazdasági termelés, („Izsák” 2015). Császártöltésen a Kossuth Termelőszövetkezet, Fülöpszálláson a Vörös Csillag Tsz, míg Páhiban a Petőfi Mezőgazdasági Termelőszövetkezet volt a legjelentősebb mezőgazdasági szervezet. A II. ötéves terv ültetvényei a rossz termőhely- és fajtakiválasztás hibái miatt döntően kipusztultak, vagy gazdaságtalanná vált a művelésük, és kivágták azokat. Így 1970-es évek végén egy újabb fajtaváltásra került sor. A szocialista korszakban jelentős borászati technológiai fejlesztések történtek. Ekkor jöttek létre a palackozóüzemek Kecelen, Kecskeméten, Kiskőrösön, Kiskunhalason, Nyárlőrincen, Soltvadkerten, és vált jelentőssé a térségben a pezsgőgyártás is, az Izsák melletti Agárdi-telepen. A termelés volumene a nyolcvanas évek végére meghaladta a kétmillió hektolitert. A termelt bor 60 százaléka exportra került a szocialista blokkon belül (Keresztes 2015).

A rendszerváltás nagy átalakulást hozott a térség szőlő- és borágazatában. A szövetkezetek lakossági nyomásra szinte rögtön megszűntek. Az új piaci viszonyok között a szocializmusból örökölt borászati vállalatok többsége csődbe ment. A földkérpótlás következtében a birtokviszonyok is átalakultak, számos kisgazdaság jött létre. A helyi bortermelők közvetlen értékesítésbe kezdtek. A korábbi értékesítési rendszer azonban összeomlott, így egymást követték a válságok és mélypontok. Ennek egyik következménye, hogy a '90-es években megjelent a térségben a feketekereskedelem, és egymást követték a borhamisítási botrányok, amelyek közül a soltvadkerti emelkedik ki (Schwarcz 2003). Ettől a kétes hírnevtől a térség csak nehezen, nagy erőfeszítések árán tud és próbál jelenleg is megszabadulni (Kismarjai 2012). A szőlő- és borágazat szereplői számára a legfontosabb cél az itt előállított bor és ennek révén a térség pozitív imázsának és hírnevének megerősítése, illetve újrateremtése.

Szőlő- és borágazat, a térség mezőgazdasága

A mezőgazdaság, bár munkahelyteremtő és jövedelemtermelő képessége az elmúlt évtizedekben nagymértékben csökkent, a térség gazdaságában ma is központi jelentőségű. A Kiskőrösi kistérségben a mezőgazdasági terület aránya átlagosan 68,3 százalék. A szántóföldi növénytermesztésre a közepes és az alacsony hozamok a jellemzőek. Főbb termesztett növények a gabonafélék, a kukorica, a napraforgó és a lucerna. A gyümölcsstermesztés szintén fontos ágazat, és széles a termesztett fajok köre is: alma, őszibarack, szilva, meggy, kisebb

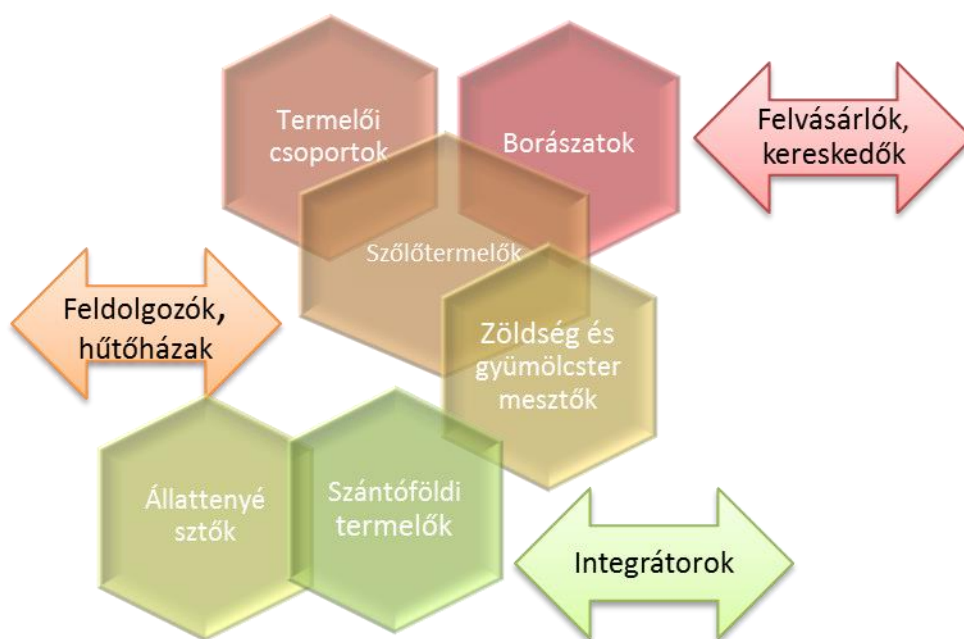
¹ Kiskőrös, Kaskantyú, Akasztó, Csengőd, Kecel, Bócsa, Soltszentimre, Tabdi, Tázlár

területen kajszibarack, cseresznye. Mint alternatív gyümölcsfaj megjelent a bodza is, melynek területe folyamatosan nő. A zöldségtermesztésnek kétféle formája van a térségben. Fóliás zöldségtermesztéssel néhány településen, Tázlaron, Kecelen és Császártöltésen foglalkoznak. A szántóföldi zöldségtermesztés minden településen megtalálható, de csak nagyon kevesen végzik főfoglalkozásban. A szántóföldi zöldségfélék közül a spárgatermesztés jelentős, ami jól kiegészíti a szőlőtermesztést is. „...*áprilistól június közepéig nincs a szőlőben annyi munka, előtte van a metszés, utána jön a spárga és utána megint mehetnek a szőlőbe* – értékelte a spárga- és szőlőtermesztés kapcsolatát az egyik szőlész vállalkozó.

A kistérségben állattenyésztéssel főként családi gazdálkodásban foglalkoznak, és van néhány gazdálkodó szervezet, amelyeknek szarvasmarha-, juh- és baromfitenyésztés a főtevékenysége. A korábban elterjedt sertéstartás mára erősen visszaszorult a térségben. A kedvezőtlen talajadottságú területeken fontos szerepet kap a környezetvédelmi szempontból is fontos juhászat-gyepgazdálkodás Akasztón, Bócsán, Csengődön, Fülöpszálláson, Izsákon, Kecelen. Megjelenik még a lótarítás is, főként sport és hobbitartás szinten.

Az agrárgazdaság térségi főszereplőiként a szőlőtermesztő gazdaságokat, a hozzájuk kapcsolódó termelői szövetkezeteket és a borászatokat azonosíthatjuk, amelyek hangsúlyosan jelennek meg a térség imázsában, a helyi identitásban is.

1. ábra: Az agrárgazdaság szereplői a Kiskőrösi kistérségben (javítandó)

Saját szerkesztés.

Szerteágazó és bonyolult az a rendszer, amelyben a térség agrárgazdasági szereplői egymáshoz kapcsolódnak (1. ábra). A szőlőtermesztők egy része tagja valamilyen termelői szövetkezetnek, egy részük borászatként is funkcionál, míg mások a szőlőtermesztés mellett gyümölcs- és/vagy zöldségtermesztéssel is foglalkoznak. Hasonlóan összetett a kapcsolódási rendszer az állattenyésztők és a növénytermesztők között, az állattartók nemritkán zöldségtermesztők is. Fontos külső szereplői a térség agrárgazdaságának azok a felvásárlók és

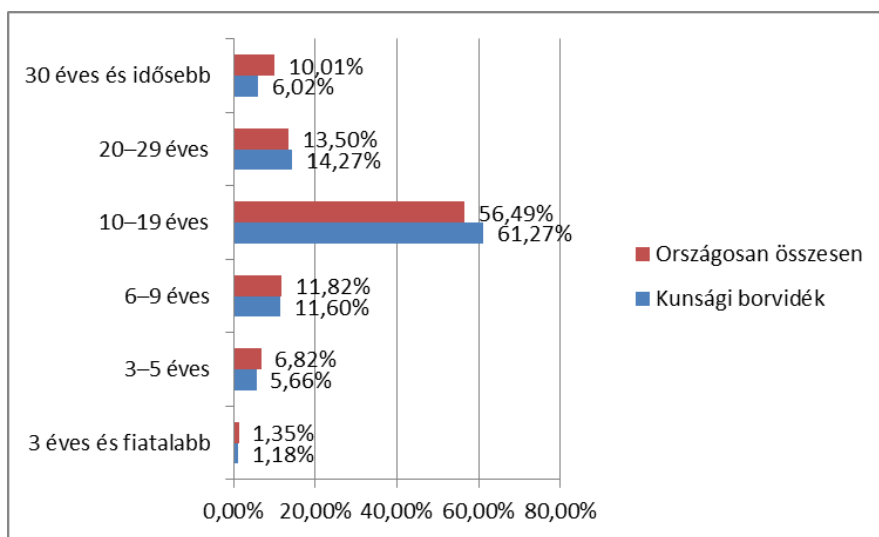
kereskedők, akik a szőlő, bor és más mezőgazdasági termékek értékesítésében vesznek részt, továbbá azok az integrátor cégek, amelyek a szántóföldi termelőket és állattenyésztőket integrálják a kereskedelmi és termelői hálózatokba, illetve azok a térségben működő feldolgozók és hűtőházak, amelyek szintén több szálon kapcsolódnak a térség agrárszereplőjéhez.

Mielőtt részletesebben rátérnénk a szőlő- és borágazat szereplőinek bemutatására, röviden kitérünk arra, hogy mi jellemzi a térség birtokszerkezetét és földhasználatát, különös tekintettel a szőlőültetvényekre a fellelhető statisztikai adatok, valamint a kutatás során készített interjúk tükrében.

Szőlőültetvények: birtokszerkezet, földhasználat

A Kiskőrösi kistérség a Kunsági borvidék része, amely az ország legnagyobb borvidéke. A területe 2009-ben 24 732 hektár volt, az ország teljes szőlőterületének 30 százaléka. A Kiskőrösi kistérség szerepe a borvidéken belül is jelentős, a teljes borvidéki terület szőlőültetvényeinek 54 százalékát itt regisztrálta a Központi Statisztikai Hivatal 2001-ben, és ez a részarány napjainkban is hasonló képet mutat. Az átlagos birtokméret a Kunsági borvidéken 0,72 hektár volt 2001-ben, ami valamivel meghaladta az országos átlagot (0,64 hektár)

2. ábra: A szőlőültetvények életkor szerinti területi aránya a teljes szőlőterületen belül a Kiskőrösi kistérségben, 2009 (%)

Saját szerkesztés a *Szőlőültetvények összeírása, 2009* alapján (KSH 2010: 2. ábra).

A Kunsági borvidék szőlőültetvényeinek életkor szerinti megoszlása alapvetően az országos átlagnak megfelelő képet mutat, a 10–19 éves szőlőültetvények aránya valamivel magasabb, míg a 30 évnél idősebb ültetvények aránya valamivel alacsonyabb (2. ábra). Az interjúk tanúsága szerint a Kiskőrösi térség szőlőültetvényeinek sajátosságai megfelelnek a teljes borvidéki terület jellegzetességeinek és az uniós támogatási rendszerre épülő kivágásoknak. Az újratelepítésnek köszönhetően a térségben jelenleg is döntően a termőkorú szőlőbirtokok dominálnak.

A kistérség minden települése rendelkezik szőlőterülettel, a legnagyobb szőlőültetvények, Kiskőrösön, Soltvadkerten és Kecelen találhatók, de jelentős még a szőlőültetvény nagysága Csengődön, Izsákon, Akasztón, Kaskantyún és Imrehegyen is (1. táblázat).

1. táblázat: Szőlőültetvények területe a Kiskőrösi kistérségben, 2001 (hektár)

	Terület (hektár)
Kiskőrös	2916,02
Soltvadkert	27 94,94
Kecel	2516,77
Csengőd	1 171,21
Izsák	805,84
Akasztó	790,41
Kaskantyú	750,98
Imrehegy	735,45
Bócsa	572,1
Császártöltés	502,06
Tabdi	419,34
Tázlár	3 41,64
Soltszentimre	319,99
Páhi	2 77,87
Fülöpszállás	234,82
Kiskőrösi kistérség	15 149,44

Forrás: Szőlő ültetvények összeírása, 2001 (KSH 2001). csak régió szerinti adatok vannak benne)-

A szőlőültetvények súlyát mutatja az is, hogy a Kiskőrösi kistérség mezőgazdasági területének jelentős hányadát, 22,8 százalékát teszi ki a szőlőterület,² alig valamivel elmaradva a szántóterület 34,7 százalékos aránya mellett.

A Kiskőrösi kistérség mezőgazdasági területének döntő hányadát (86,7%-át) 9121 egyéni gazdaság műveli, a maradék 13,3 százalékon 96 térségi gazdasági szervezet osztozik. Ez az arány figyelhető meg a szőlőterületek esetében is, a szőlőterület, 86,8 százaléka az egyéni gazdaságok, míg 13,2 százaléka a gazdasági szervezetek művelése alatt áll.

² Országos léptékben a szőlőterület aránya az összes mezőgazdasági területen belül nem éri el a 2 százalékot (1,8%).

2. táblázat: A használt földterület művelési ágak szerint a Kiskőrösi kistérségben, 2010 (hektár)

Kiskőrösi kistérség	Gazdaságok száma összesen	Egyéni gazdaságok	Szántó	Szőlő		Gyümölcsös		Gyep	Mezőgazdasági terület
				terület összesen	termő terület	terület összesen	termőterület		
			hektár						
Gazdasági szervezetek	96	–	1827,9	1536,4	1 209,6	176,43	126,91	3259,4	–6800,5
Egyéni gazdaságok		9121	17 399,2	10178,9	9 101,9	2300,3	2028,5	14564,5	44598,2
Kistérség összesen	9217		19 227,2	11715,4	10 311,6	2476,7	2155,4	17823,9	51398,7

Forrás: KSH AMÖ 2012.

A földhasználók számára vonatkozó adatok is azt jelzik, hogy a térségben döntően egyéni gazdaságokat találunk a földhasználók között. Minden művelési ágban az egyéni gazdaságok dominálnak. Fontos térségi sajátosság, és szintén a szőlőágazat súlyát mutatja, hogy a szántóföldhasználók mellett (4957 fő) a legnépesebb csoportot a szőlőterület használók (4136 fő) teszik ki, számuk alig kevesebb a szántóföldet művelőkénél (3. táblázat). A szőlőterület-használók szántóhasználókhoz viszonyított aránya országosan korántsem ilyen kiegyenlített, mindössze 33,9 százaléka Kiskőrösi kistérségben jellemző 83,4 százalékos arányukkal szemben.

3. táblázat: Földterületet használók száma művelési ágak szerint a Kiskőrösi kistérségben, 2010

Kiskőrösi kistérség	Szántó	Szőlő		Gyümölcsös		Gyep	Mezőgazdasági terület
		terület	termőterület	terület	termőterület		
	használók száma						
Gazdasági szervezetek	44	42	35	16	13	25	83
Egyéni gazdaságok	913	4094	3947	1346	1248	1739	8394
Kiskőrösi kistérség	4957	4136	3982	1362	1261	1764	8477

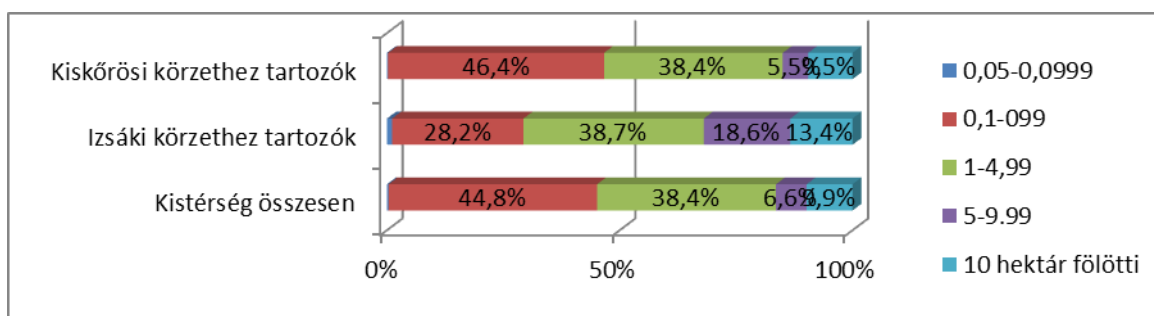
Forrás: KSH AMÖ 2012.

Fontos birtokszerkezeti sajátosság a helyiek elmondása szerint is, hogy a térségben nincsenek nagy egybefüggő területek; ez az egyik oka annak, hogy igazán nagy gazdaságok nem jöttek létre (illetve ez a folyamat még csak most indult el). A megkérdezettek elmondása szerint a szántóterületeknél 10–15 hektár körüli egy átlagos birtok, és csak néhány termelő gazdálkodik 200 hektár körüli birtokon; ők a térségben már nagy szántóföldi termelőnek

számítanak. Az alapvetően elaprózódott birtokszerkezet egyik magyarázata a beékelődő e33rdő-, legelőterületek viszonylag magas aránya, ami nem kedvez az egybefüggő nagybirtokok kialakulásának. Másik oka a legtöbb térségi településen a szocializmusban létrehozott szakszövetkezeti rendszer, amely a kisbirtokoknak kedvezett, és ez jelenleg is érezteti hatását. Jellemzően kis és közepes nagyságú területeken gazdálkodik viszonylag sok termelő a térségben.

A szőlőültetvények térségi karakterét meghatározza, hogy a Kiskőrösi kistérség települései a Kunsági borvidéken belül két borászati körzethez tartoznak (3. ábra). Fülöpszállás, Izsák és Páhi az Izsáki körzet része, amelybe azonban további öt nem kistérségi település is tartozik (Ágasegyháza, Fülöpháza, Kunszentmiklós, Orgovány, Szabadszállás). A többi kistérségi település a Kiskőrösi borászati körzet része, amelyhez még egy további, nem kistérségi település, Pirtó is tartozik.

3. ábra: A szőlőültetvény területnagyság szerinti megoszlása a teljes szőlőterületen belül a Kiskőrösi kistérségben (%) (javítandó)

Saját szerkesztés a *Szőlőültetvények összeírása, 2001* alapján (KSH 2001).

A kis birtokméret jellemzi a szőlőterületek döntő többségét is a kistérségben. A 2001-es adatok szerint területnagyság szerint a kis, 0–5 hektár közötti szőlőültetvények dominálnak a térségben. A Kiskőrösi borvidéki körzetet lényegében a kistérség egészére jellemző szőlőültetvény területnagyság szerinti megoszlás jellemzi. Az Izsáki körzetben valamivel nagyobbak az ültevények, és a 10 hektár felettiek száma is meghaladja a kistérség egészére jellemző arányokat. A kérdezettek ugyanakkor nagyfokú birtokkoncentrációról számoltak be. A korábbi teljesen elaprózott birtokokat az utóbbi évtizedben felváltották a nagyobb szőlőbirtokok, bár az egy tagban művelt birtokok aránya továbbra is alacsony maradt a térségben. A szövetkezeti szőlők privatizációja átrendezte a térségi szőlőbirtokok szerkezetét, amit a kivágások és újratelepítések csak tovább erősítettek. Jellemző sajátosság, hogy a birtokterület ma már ismét eléri a rendszerváltás előtti méreteket, jóllehet a termelők számának jelentős csökkenése mellett. A térségben zajló folyamatokat az egyik megkérdezett így jellemezte.

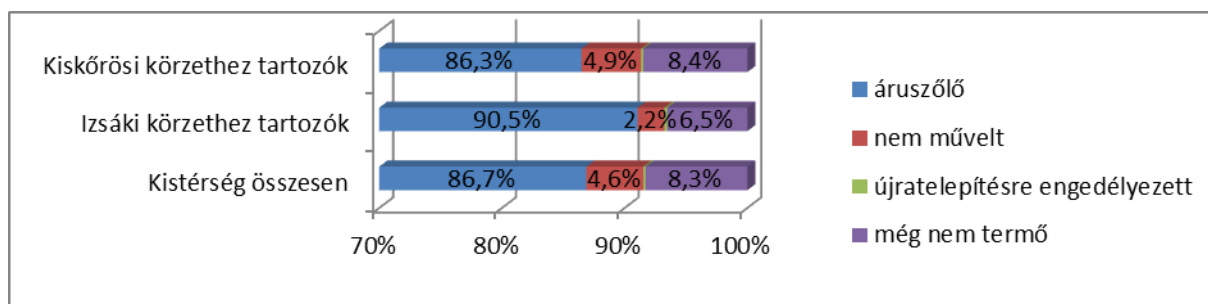
„...hát én hegybíróként kezdtem Tázláron, mert tázlári vagyok, és ott akkor [a rendszerváltás körül] volt 500 hektár körüli szőlő meg 500 hegyközségi tag. (...) jött a kivágási támogatás, utána olyan szint alá csökkent a szőlő ott Tázláron, hogy önálló hegyközség nem is maradhatott fent, tehát az összevonódott a soltvadkertivel. És utána megtörtént az újratelepítés, még most is történik. Még. És hát, gyakorlatilag szerintem a

400 hektár körülit újra el is érte, csak nem 500 embernél, hanem 10–12 embernek a kezébe’ van a 400 hektár.

A térség legnagyobb gazdálkodói 30–50 hektár területen gazdálkodnak, de a súlyuk a térség szőlő- és borágazatában elenyésző. A nagyobb gazdaságok alapját jellemzően a földkárptólás adta, míg a kisebb gazdaságok birtoknövekedése alapvetően a vásárlásokra épül. A legtöbb termelő — a nagyobbak is — családi gazdaság vagy östermelő gazdasági formában tevékenykedik, a társas cégformát jellemzően azok választják, akik borászattal is foglalkoznak. A szőlő- és borágazat azonban jelentős mértékben szétválik a térségben, de erre a későbbiekben még részletesen is kitérünk.

A Kiskőrösi térség jelenlegi mezőgazdasági és ezen belül szőlőbirtok viszonyait meghatározza, hogy a '90-es években a kedvezőtlen időjárási és bizonytalan piaci körülmények miatt jelentős telepítések nem történtek. Számos területet hagytak el a termelők, és a '90-es évek végére a termőszőlő területe csökkent. A kedvező támogatási környezet hatására ez a csökkenés a '90-es évek végén megállt, majd új fejlődésnek indult. A támogatások felhasználásával új borászati üzemek jöttek létre, megindultak a külföldi beruházások is (Keresztes 2015). Új szőlőültetvények telepítésére is sor került, döntően az uniós támogatásoknak köszönhetően. Így mára a kivágásokat követő újratelepítések révén a szőlőterület nagysága lényegében visszaállt az eredeti, azaz a rendszerváltás előtti méretekre.

4. ábra: A szőlőültetvény jellege a Kiskőrösi kistérségben (%)

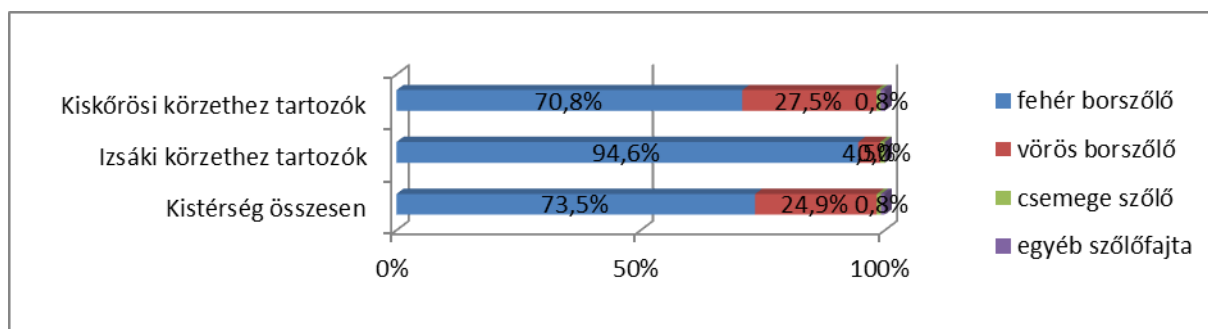

Saját szerkesztés a *Szőlőültetvények összeírása, 2001* alapján (KSH 2001).

A 2001-es adatok tanúsága szerint a kistérségben jellemzően áruszőlő-termelés folyt, és a szőlőterületek döntő többsége művelés alatt állt (4. ábra). Az új, még nem termő terület aránya nem éri el a 10 százalékot, és az Izsáki körzetben valamivel alacsonyabb, mint a térség egészében. Az újratelepítésre engedélyezett szőlőterületek aránya elenyésző a teljes kistérség területén.

A borvidéki sajátosságoknak megfelelően a kistérségben a fehér borszőlő termelése dominál, és ez különösen igaz az Izsáki borvidéki körzetre, ahol 94,6 százalék a fehér borszőlőültetvények aránya (5. ábra). A vörös borszőlőültetvények csak néhány településre koncentrálódnak a Kiskőrösi borvidéken (Kiskőrös, Kecel, Császártöltés, Bócsa), éspedig 27–30 százalékos arányban. (Lásd Függelék). Csemegeszőlő és egyéb szőlőfajták szinte nincsenek a térségben.

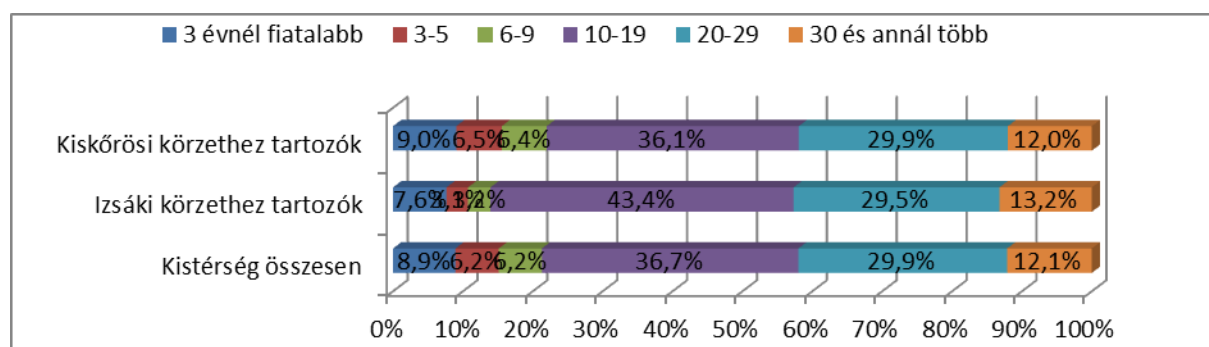
5. ábra: Szőlőültetvények fajtaszerkezete a Kiskőrösi kistérségben (%) (javítandó)

Saját szerkesztés a *Szőlőültetvények összeírása, 2001* alapján (KSH 2001).

A kistérségben a 2001-es adatok alapján a szőlőterületek döntő hányada 10 és 30 év közötti volt. Valamivel nagyobb a 10–20 év közötti ültetvények aránya, amely azt erősíti, hogy a kistérség gazdálkodói éltek az ültetvénytámogatási pályázatok lehetőségével.

6. ábra: A szőlőültetvények életkora a Kiskőrösi kistérségben (%) (javítandó)

Saját szerkesztés a *Szőlőültetvények összeírása, 2001* alapján (KSH 2001).

Az egyik megkérdezett mondta:

„Viszonylag jó szerkezetű ültetvény, szőlőültetvény rendszerünk van, már bor és fajták tekintetében. Az utóbbi időkben volt egy ilyen szerkezetátalakítási támogatási rendszer, aminek keretében azért évente egy olyan 70–80 hektáros ültetvény újul meg. Most az nagyságrendileg 10 százaléka az össz-ültetvényterületünknek, én úgy gondolom, hogy ez egy ideális szám ahhoz, hogy megfelelő korú és állapotú ültetvényeink legyenek. Jó volt ez a szőlőszerkezet-átalakítás, mert ugye, kvázi nulla forintért a gazdának a végén van egy megfelelő állapotú, korszerű ültetvénye.”

A Kiskőrösi kistérség szőlőbirtokairól tehát összességében elmondható, hogy bár nagyságrendileg nagy eltérések vannak, de minden település rendelkezik szőlőültetvényekkel. A térségben sok szereplő vesz részt a szőlőágazatban, döntően egyéni gazdálkodóként, a gazdasági szervezetek aránya az adatok alapján nagyon alacsony. Az uniós ültetvénytámogatási rendszernek köszönhetően a térségben a termőkorú ültetvények dominálnak, a nem művelt vagy kiöregedett szőlők aránya csökkenő tendenciát mutat. Jellemzően kis méretű birtoktestek vannak a térségben, ugyanakkor a tulajdonosi koncentráció növekedésnek indult az elmúlt évtizedekben.

A szőlő- és borágazat szereplői a Kiskőrösi kistérségben

A térség fő megélhetési forrása a szőlő és a bor. Döntően vegyes fajtaszerkezetű szőlőültetvények vannak itt, ami azt jelenti, hogy a minőségi borszőlőtől a magas terméshozamú fajtákig minden megtalálható. Három eltérő arculatú szőlészeti-borászati terület van a térségben: Izsák–Páhi területén az Arany sárfelhő a meghatározó fajta, Kecel–Császártöltés térségére a minőségi fajták jellemzőek, míg Kiskőrös–Soltvadkert–Csengőd–Tabdi–Akasztó–Kaskantyú–Soltszentimre–Bócsa–Tázlár a vegyes fajtaszerkezetű szőlőültetvények térsége, itt a legjellemzőbb szőlőfajták az Ezerjó, a Kadarka, a Kékfrankos, a Csereszgyi fűszeres és a Bianca. Az elmúlt évek fontos változásaként határozható meg a nagy termésátlagú Bianca szőlőfajta előretörése, amely minden területen megfigyelhető. Így számolt be a Bianca térnyeréséről az egyik megkérdezett:

„Azért inkább az a jellemző, hogy az árutermő ültetvényeken a gazdák inkább az alacsonyabb munkaerő-igényű és kisebb ráfordítással előállítható szőlőket preferálják, most a Biancát az egyik térségben. Nem csak a térségben, szerintem az egész Kunságra jellemző ennek a Biancának az előtörése. Hihetetlen sebességgel növekszik a Biancának a termőterülete, 2008-ba’ volt 41 hektárunk nagyságrendileg Biancából, itt az Izsáki Hegyközségbe’ most 182 hektár van.”

A Bianca térnyerése azért lényeges, mert a különböző szőlésztípusok és még inkább a borászok eltérő csoportjai erőteljesen kapcsolhatók a különböző szőlőfajtákhoz. Bár a térségen belül is vannak területi eltérések a fajták között, a kisebb termelőkre inkább jellemzőek a minőségi fajták, amit döntően a minőségi bortermelésre szakosodott családi borászatok dolgoznak fel. Ugyanakkor a szőlészeti vállalkozások a nagy terméshozamú fajtákat és ezek közül is leginkább a Biancát részesítik előnyben, amelynek pedig jellemzően a borászati vállalkozások a fő felvevőpiacai. Ennek okán a térség szőlő- és borágazatának szereplői között megfigyelhető egyfajta ellentét, ami döntően a szőlőfajták körüli vitákban és ellentétekben manifesztálódik. Azaz a családi pincészetek számára elsődleges cél a kistérség borkultúrájának és a térségi bortermelés pozitív imázsának felépítése és elismertetése, ezért a minőségi szőlőfajták térségen belüli megerősítéséért és megvédéséért, valamint a nagy hozamú, de alacsony minőségű fajták visszaszorításáért küzdenek. Ugyanakkor ezek a kis családi borászatok a térségi szőlőtermésnek növekvő, de még mindig csak kis részét használják fel, ami azt is jelenti, hogy csak kevés helyi szőlőtermesztő számára jelentenek piacot. Ezzel szemben a térségben hagyományosan is jelen lévő, tömegbort előállító vállalkozások és az őket kiszolgáló szőlőtermesztők a kisebb munkaigényű, olcsóbb, mennyiségi fajták termesztésében érdekeltek. Hozzáteve, hogy a mennyiségi bortermelők nemcsak a térségi szőlőre támaszkodnak, hanem nagyban építenek a külföldi, döntően olasz folyóbor feldolgozására is, ami pedig a nagy terméshozamú fajtákra szakosodott termelők számára jelent versenytársat. Így nem véletlen, hogy a minőségi fajták mellett kardoskodók érvelésében központi elem, hogy nem csupán a minőségi borászatok és a térség imázsa szempontjából fontos a minőségi szőlőfajták megerősítése a térségben, de a szőlőtermesztők hosszú távú érdekeit is ez szolgálja, mert az olasz folyóborral nem tudják felvenni a versenyt, így piac nélkül maradhatnak.

„Mindenkinek megvolt a maga helye. És aztán elkezdett egyre több olasz bor beáramlani az országban, az ország minden térségébe, lehet ezt mondani, de a Duna–Tisza köze volt ebben is élenjáró. (...) és ugye, itt volt a magyar felvevőpiac, egyrészt az volt a fontos nekik, hogy rendkívül olcsón tudjanak PET-palackos bort előállítani. (...) ez (...) árletörő hatással volt az utóbbi, főként a 2013-as évben csúcsosodott ez ki, hogy a magyar borok eladhatatlanokká váltak. (...) katasztrófaállapot volt itt szüretben, rettenetesen sok elkeseredett termelő volt, egyrészt ugye, nem volt jó az évszámot a rengeteg eső miatt, nem is termelt sok fajta, amik érzékenyebbek voltak a sok esőre, ráadásul nagyon alacsony volt a szőlő ára. (...) Mi itt az Alföldön főként egy asztalibor-termő vidék vagyunk. Ugye, a rengeteg Biankánkkal, a rengeteg napsütéses óránkkal, amivel azért elég szép terméseket tudtunk előállítani. Tehát tulajdonképpen mi ezt úgy éljük meg, hogy büntetik az asztali bort, teljesen feleslegesen.” (borászati vállalkozás alkalmazottja)

A továbbiakban egy-egy jellegzetes példa segítségével mutatjuk be a kistérség szőlő- és borágazatának szereplőit.

Az ágazat három fő szereplőcsoportból, a szőlészekből, borászokból és a termelői csoportokból, értékesítő szövetkezetekből tevődik össze. A szőlészek esetében az üzem nagyság alapján kétféle típust a családi gazdaság formájában működő szőlésgazdaságokat és a szőlőtermesztő vállalkozásokat különböztethetjük meg. A borászatok esetében is az üzem méret alapján két típust azonosítottunk: a családi keretek között tevékenykedő kisebb borászatok és a nagyobb volumenben termelő borászati vállalkozásokat, melyeknek az előállított termék alapján további két típusa van jelen a térségben: a magas technológiát alkalmazó lédig bogyártó és a nagy mennyiségben táj- és asztalibor-gyártó (PET-palackos/kannás) vállalkozás.

A feldolgozott adatok és az interjúk alapján csoportosított szereplőtípusokat a 4. táblázat mutatja.

4. táblázat: A szőlészeti - és borászati üzemek típusai a Kiskőrösi térségben

Szereplőtípus	Fő tevékenység	Üzem méret	Termelés volumene	Munkaerőigény	Érdekérvényesítési képesség
Szőlésgazda	szőlészet	kicsi	kicsi	kicsi	gyenge
Szőlész vállalkozó	szőlészet	közepes és nagy	nagy	közepes + gépesítés	közepes
Családi borászat	borászat	kicsi és közepes	kicsi és közepes	nagy	erős
Borászati vállalkozás	borászat	közepes és nagy	nagy	közepes+ gépesítés	közepes
Termelői csoportok	borászat	–	közepes és nagy	közepes	erős

Saját szerkesztés.

A térség szőlészeti és borászati szereplői közötti különbségek alapját a fő tevékenységformán, valamint a birtok- és üzemméreten túl a termelés volumene, a munkaerő-szükséglet és az érdekérvényesítési képesség adja.

A szőlész gazdálkodók

A szőlő- és borágazat bár számos ponton összekapcsolódik, a szőlészet mégis külön ágazatként jelenik meg a térség gazdaságában. A családi keretekben gazdálkodó szőlőtermelők – noha döntően saját fogyasztásra borkészítéssel is foglalkoznak – megélhetése a szőlőtermesztésen alapszik.

Keceli szőlősgazda – családi gazdaság

A keceli család privatizációval kapott vissza 6 hektár szőlőterületet. A gazdálkodó, bár eredeti végzettségét tekintve a szolgáltató szektorhoz köthető, a kilencvenes években elkezdett a szőlőtermesztéssel foglalkozni, és ehhez számos gazdálkodói tanfolyamot (ezüstkalászos és aranykalászos gazda) is elvégzett, amit részben a pályázatok feltételrendszere is megkövetelt. 1998-ban 4 hektár szőlőtelepítést hajtott végre önerőből, majd 2002-ben további 1,5 hektárt pályázati támogatásból. Jelenleg a család 6 hektáron gazdálkodik, ennek döntő része 10–20 éves közötti ültetvény, amelynek többségében szőlőtermesztés folyik. Döntően a borászati körzetet jellemző minőségi fajtákat (kadarka, olaszrizling) termel, és van csemegeszőlője is, valamint van egy hektár alma és 800 négyszögölön meggyfa. Továbbá 250 cseresznyefája, 145 meggyfája (ebből 85 termő) és 150 szilvafája van, és emellett valamennyi belterületi kert is tartozik a gazdasághoz. A termés döntő részét viszonteladókon keresztül értékesíti, és alapvetően nem tudja, nem követi, hogy hol kerül feldolgozásra a termés. Korábban foglalkozott zöldségtermesztéssel is, de mivel nem tudta értékesíteni, zöldséget az elmúlt években már csak saját fogyasztásra termelt.

Ma már a gyermekei (fia és veje) is szőlőtermesztéssel foglalkoznak, 40 hektár szőlőn gazdálkodnak és további 30 hektárt telepítettek. Ő azonban külön üzemet működtet a 6 hektár területen.

Aktívan kihasználja a pályázati lehetőségeket, bár úgy gondolja, hogy ennek a feltételei egyre szigorodnak, egyre nehezebb megfelelnie a követelményeknek és egyre nagyobb többletköltséggel is jár a számára.

„Na most 2003-ban, 2002-ben, akkor már volt ez az uniós pályázati lehetőség, ez az integrált [agrár-környezetgazdálkodási] pályázat, ebbe én beléptem az első ciklusban, és végig is vittük az első ciklust, a második ciklusban is pályáztam, sikeresen. Na most a második ciklusban, ugye, most az uniótól kapunk 137 ezer forintot, ugye, nem tudom, hogy a mai állapot az, hogy áll, hogy majd decemberben mit fognak erre kifizetni, ennek egyre nőttek a feltételei. Ugye, amit elvártak ezért a pénzért. Ugye, minden évben: 5 évenként talajmintát kellett csináltatni, trágyázási tervet kellett készíteni, minden évben levélmintát kellett csinálni, csak piros vagy csak zöld növényvédőt, csak környezetbarát növényvédő szereket használhattunk föl. Na most azt tudni kell, hogy a kereskedelem tudja ezt, hogy itt mit használhatunk föl, ezek gyönyörűen szépen megemelték azoknak a növényvédő szereknek az árát, amelyikek, ugye, ezekben az ízében felhasználhatók voltak.”

Fontos problémaként jelölte meg a térség és a térségi szőlősgazdaságok szempontjából a munkaerő-piaci helyzetet. A munkanélküliség a városban a kérdezett szerint magas, kb. 80 fő állandóan alkalmazásban van a közmunkaprogramban. Ennek ellenére a szőlősgazdák munkaerőhiánnyal küzdenek, az általuk felajánlott napidíjért ugyanis nem mennek el az emberek dolgozni. A másik oldalon a nagyobb termelők viszont inkább gépesítenek, és nem törekednek a munkahelyteremtésre. A kis gazdaságoknak szükségük lenne munkaerőre, de nem tudnak versenyképes béreket kínálni, míg a nagy gazdaságok, amelyek tudnának versenyképes fizetést adni a dolgozóiknak, nem törekszenek a munkahelyteremtésre a kérdezett véleménye szerint.

„Itt Kecelen körülbelül 2400 hektár szőlő volt, most azt hiszem, hogy olyan 1700 hektárnál tart a Keceli Hegyközségnek a területe, ezek a gazdák, ugye, túlnyomórészt már le kell, hogy szüreteltessünk géppel, mert az élőmunka... – nincs rá. Nincs rá ember. Nincs, nem is akar eljönni 4000 forintért. De mondja meg, amikor 30 forint volt a szőlő, miből fizessünk 6–7 ezer forintot egy napra?”

Nagy változásként érzékeli a kérdezett szőlősgazda a bortermeléssel kapcsolatos szabályozási környezet átalakulását az elmúlt 20 évben. Bár meg lenne rá a kellő eszközkészlete, ma már a termést feldolgozatlanul értékesíti, mert a folyóbort törvényesen nem tudja értékesíteni, annyit pedig nem tud termelni, hogy érdemes lenne a palackozási, címkézési követelmények teljesítésének a feltételeit megteremteni.

„Ugye, kilencvenben, mikor jövedékessé tették a bort, amikor itt, ugye, az átalakulás volt 89'-ben, én nagyon sokat jártam Pestre fuvarba, vagyis piacozni a III. kerületbe. Kérem szépen, itt a térségből 50–60 autó ment és vitte a kis letisztult, megtermelt borát. Eladta. Léteztünk belőle. Most el kell, hogy adjuk a borásznak, az csinál belőle egy nagy moslékot. Énnem van olyan vörösborom, hogy befogja az ízét. Nem vihetem oda sehova. Mert nem tudom megteremteni neki az alapját.”

A másik fontos változás az egyéb termékek (zöldség, gyümölcs) értékesítési feltételeinek megváltozása. A '90-es években a legfontosabb értékesítési forma a budapesti piacozás volt, ennek volumene jelenleg nagyon kicsi. A nagy áruházláncok hatására a piaci áru iránti kereslet jelentősen lecsökkent.

„Piacoztunk mi egy 20 éven keresztül [Budapesten]. De mikor azt láttam, hogy az általam megtermelt krumpli, sárgarépa, zöldségért nem tudok annyit kapni, (...) hogy a költséget fedezze, akkor meg kell állni, itt vége.”

Az előrelépést a feldolgozásban látná a gazdálkodó, de ebbe több okból sem vágott belel. Egyrészt túl nagy beruházásokat igényelne számára, amihez hitelt kellene felvennie, de ezt semmiképpen nem szeretné. Másrészt, bár bizonyos feltételei (hűtőkamra) megvannak a feldolgozásnak, a szabályozások szigorúsága és bonyolultsága miatt mégsem foglalkozik vele.

„Hát nézze, én próbálkoztam olyan irányba, hogy szerettem volna egy ilyen almafeldolgozót vagy szárítót vásárolni. De itt olyan pénzeket kérnek, egy francia berendezést néztünk, 6 millió forint. Én ennyit nem tudok áldozni rá, nincs miből. Nincs

miből, hitelből? És ha véletlen nem jön be, akkor vigyék el a házat? Nem, nem lehet.”

Összességében problémásnak látja a helyi és térségi termelők helyzetét, bár a településen a legtöbb család valamilyen módon kapcsolódik a szőlőtermesztéshez. Ennek ellenére úgy gondolja, hogy az ágazat jövője nem biztosított, a fiataloknak nincs jövőképe, és a jelenleg a mezőgazdaságban dolgozók pedig megélhetési gondokkal küzdenek. Fontos problémának látja, hogy a helyi/térségi (és országos) üzem- és birtokméret nem kedvező, nem segíti a vidék társadalmi megtartóképességének és munkahelyteremtő képességének fejlődését. Szerinte az 50 hektáros birtok lenne kedvező, ami megfelelő megélhetést biztosítana és munkahelyet is teremtené, ezen méret alatt gazdasági nehézségek, főként pedig a munkahelyteremtés ellen ható tényezők (modernizáció, gépesítés) a jellemzőek.

A bemutatott eset alapján a térség szőlészgazdaságainak típusjegyeiként a következőket emelhetjük ki: kis birtokméret és alapvetően a család munkaerejére épülő termelés. Típusosnak tekinthető ismértve még az esetnek, hogy külső munkaerőigénye a szezonális munkák idejére tehető, amit döntően a helyi szabad munkaerőből biztosít. Továbbá, megvannak a saját bejáratott csatornái, de új kapcsolatokat főként bizalmi okokból nehezen teremt. A térségi kis szőlőtermesztő gazdaságokra jellemző tulajdonságként jelenik meg ebben az esetben is, hogy a szőlőtermesztés mellett kiegészítő jelleggel zöldség- vagy gyümölcstermesztéssel is foglalkoznak, de csak saját fogyasztásra. Ugyancsak típusosnak tekinthető, hogy bár megvannak a bortermeléshez szükséges eszközei, a szőlőfeldolgozást az elmúlt évtizedekben a szabályozási környezet szigorodása miatt visszaszorította, és ma már csak saját fogyasztásra termel bort. További a kistérségi szőlészgazdákat jellemző típusjegyként azonosíthatjuk, hogy fejlesztéseit jellemzően önerőből fedezi, pályázati aktivitása esetleges és alapvetően gyenge, hitelt nem szívesen vesz fel. Ebből következően az ilyen típusú gazdaságok pályázati potenciálját is meghatározza az önerő mértéke. Érdekérvényesítési képességük általában gyenge.

Szőlőtermesztő vállalkozások

A családi gazdaságok mellett megtalálhatók a térségben a szőlőtermesztő vállalkozások is – nemritkán kiegészítő tevékenységként –, amelyek nagyobb birtokméreten specializáltan foglalkoznak szőlőtermesztéssel, és termésüket a helyi nagyobb borászati üzemek számára értékesítik. Számos esetben a vállalkozó főtevékenysége nem kapcsolódik a mezőgazdasághoz, a földvásárlás esetükben befektetési céllal, a szőlőtermesztés pedig kiegészítő jövedelemszerzés céljából történik.

Kiskőrösi befektető szőlősgazda

A cégtulajdonosok befektetési céllal 2010-ben vásároltak meg egy nagyobb, 23 hektáros szőlőterületet. Céljuk az volt, hogy a könyvelő vállalkozásukban megtermelt profitot befektessék termelő vagyonba, és ezért vásároltak – a térségben jellemző termelési formának megfelelően – szőlőbirtokot.

„23 hektár földet vásároltunk 10-be’, és akkor elkezdtek a telepítéseket. Ugye, állami támogatásból, meg kellett mindent finanszírozni, de állami támogatásból lett telepítve

ez a szőlő igazából. Idén volt az első termés, ami még nem teljesen, mert még csak 3 éves.”

A tulajdonosok a termelésben nem vesznek részt, de minden munkafolyamatot megterveznek és megszerveznek. Minden döntésüket a gazdasági racionalitás irányítja. Minden pályázati lehetőséget igyekeznek maximálisan kihasználni.

„...a szőlő telepítése az pályázatos volt, meg egy spárgaterületünk az pályázatos volt, meg most vettünk gépeket, (...) októberben zárult le géptámogatás, arra vettünk gépeket.”

A mérethatékonyság, a gazdaságosság határozza meg a döntéseiket, és a gépesítés mértékét is. Szakértőket alkalmaznak a különböző munkafolyamatok irányításához. Ők azonban a munkafolyamatokban nem vesznek részt, csak az irányítást végzik, döntően távolról.

„...azért heti egy napot körülbelül, vagy fél napot foglalkozunk vele, de nem megyünk ki, de sem traktorra nem ülünk, se nem porolunk a szőlőbe, (...) az irányítás meg a döntést, azt mi hozzuk.”

Gazdasági racionalitásból egészítették ki például a szőlőtermesztést spárgatermesztéssel is.

Bár a cégtulajdonos arról panaszkodott, hogy nincs összefogás a térségi termelők között, ő megszervezte, hogy a szomszéd gazdával közösen alkalmazzanak őrít a seregélyinvázió idejére. A cég jelenleg egy fő állandó alkalmazottat (traktoros) és 10–15 fő rendszeresen foglalkoztatott időszakos munkaerőt alkalmaz, utóbbiakat tavasztól ősziig, és döntően ugyanazokat a térségi munkavállalókat, külföldi munkavállalót nem vettek fel.

„...ott van egy kör, akik ismernek, meg akik járnak napszámba és akkor hozzánk járnak. Meg értenek is hozzá, nálunk nincs nagyon román vendégmunkás vagy külföldi, olyan volt, hogy már ott lakott rég Pattantyú, már régóta, és akkor járt, tehát nem ilyen beugró csavargó, hogy átjött egy hónapra. Meg aki nem felel meg, nem kell jönni. Hál’ istennek nem vagyunk ilyen probléma, tehát munkaerő-problémába, hogy most annyira mindenféle emberhez ragaszkodni kellene.”

A munkaerő-felvételt és -irányítást családon belül intézik, a napszámosokkal a cégtulajdonos szülei, míg a napszámosok bérezésével és kifizetésével maga a cégtulajdonos foglalkozik.

A tulajdonosok több szempontból is beágyazottak a helyi mezőgazdaságba. Egyrészt a szülei is foglalkoztak szőlőtermesztéssel. A térségi mezőgazdaság szereplőivel való kapcsolatukat a helyi származás mellett még inkább meghatározza, hogy a főfoglalkozásukon keresztül (könyvelési cég) kapcsolatban állnak a térség legnagyobb termelőivel és feldolgozóival. Rajtuk keresztül információhoz, piachoz és új termelési lehetőségekhez egyaránt hozzájutnak.

A szőlészeti vállalkozások a rendszerváltást követően profitorientált cégekként jöttek létre a térségben. Sokan vásároltak a térségben szőlőbirtokot befektetési és jövedelemtermelési céllal, amint azt a fenti eset is példázza. Jellemző vonása ezeknek a vállalkozásoknak, hogy a cégtulajdonosok sokszor egyáltalán nem kötődnek a földhöz, illetve a kötődésüket (pl. paraszti származás) felülírja a gazdasági racionalitást szem előtt tartó, profitorientált vállalkozói attitűd. Fontos típusjegyként azonosítható, hogy a gazdasághoz kapcsolódó

feladatokat szakemberekre bízzák, a munkákat alkalmazottak végzik. A térségi szőlő- és borágazat hálózataiban aktívan részt vesznek, érdekérvényesítő képességük jó.

Termelői csoportok

A 2000-es évektől egyre nagyobb számban jelentek meg termelői csoportok a térségben. Termelői csoport működik Izsákon, Kecelen, Kiskőrösön, míg beszerző és értékesítő szövetkezet Csengődön. A megalakult és működő termelői csoportok több környező település szőlőtermelőit tömörítik.

Az izsáki Arany Sárfehér Szőlő és Bortermelők Szövetkezete

Az izsáki Arany Sárfehér Szőlő és Bortermelők Szövetkezete az egyik legjelentősebb termelői csoport a térségben. 2003-ban 150 Izsák és környéki szőlőtermelő összefogásával jött létre. 2006-ra a szövetkezet taglétszáma 546 főre nőtt. A tagok többsége kistermelő, de néhány nagyobb gazdaság is csatlakozott hozzájuk. Fontos, hogy a tagok egy része csupán kiegészítő tevékenységként végzi a szőlőtermelést. A szövetkezet fő feladata a feldolgozás, borkészítés, értékesítés. 2006-ban összefogva a Helvéciában és Orgoványon működő termelői csoportokkal, állami garanciavállalás mellett, hitelből megvásároltak egy nagyobb borászati üzemet Izsákon. Fontos további előrelépést jelentett, hogy ugyanebben az évben az Arany sárfehér szőlő államilag elismert, eredetvédett fajta lett. 2006-tól a szövetkezet nagy volumenű pezsgőgyártásba kezdett, amit minőségi bor- és üdítőital-gyártással is igyekezett kiegészíteni. A szövetkezet feladatai közé tartozik a szüret megszervezése, a feldolgozás és az értékesítés. Emellett még adminisztratív segítséget is nyújt tagjai számára, képzéseket szervez és érdekérvényesítő tevékenységet is ellát. A tagok pedig a megtermelt szőlőt döntően a szövetkezetnek adják el.

A feldolgozóüzem megvásárlásával és a pezsgőgyártás beindításával a szövetkezet jelentős marketingtevékenységbe is kezdett 2006-ban. A térség természeti kulturális hagyományaira, értékeire építve új márkákat hoztak létre. A magyar piacra készült Arany sárfehér szőlőből készített minőségi bor címkéjén például a kanalas gém található. Egy másik bor márkanévként pedig a Csontváryt választották, amely egyszerre utal a szőlőfajta apostolára, Kostka Lászlóra és bátyjára, a híres magyar festőre. A döntően külföldi piacra szánt pezsgőmárkák esetében már előtűntek nemzetközi szimbólumok is. Emellett még fontos termékként jelentek meg az ökológiai termesztésű szőlőből készült biopezsgők és bioborok (Kelemen et al. 2007).

A kezdeti fellendülést követően azonban a szövetkezet életében komoly gondok következtek. Az új termékek bevásárlóláncokban való értékesítését a kisserelőanyag, azaz az üveg hiánya, illetve késedelmes szállítása megakadályozta 2008-ban. A szövetkezet Olaszországból megrendelt palackszállítmánya nem érkezett meg időben. A belistázott termékek elmaradása miatt a szövetkezetet a multinacionális bevásárlóláncok szankciókkal sújtották. De még nagyobb gondot okozott az elmaradt bevétel, mivel a második évtől a szövetkezetnek törlesztenie kellett volna a felvett hiteleket, ám a szükséges összeget – az erősödő árverseny szorításában – nem tudták kitermelni. Végül a szövetkezet a borászati üzemet eladni kényszerült.

Bár a nagy borászati üzem kikerült a szövetkezet tulajdonából, és a tagok számára sem jelent már akkora felvásárlói piacot, a feldolgozás nem szűnt meg a szövetkezetben: rendelkezik saját pincészettel és borászattal, ahol továbbra is minőségi termékek gyártásával foglalkozik. S bár nem a vágyott méretekben, de működik és fejlődik, termékei a nagyobb élelmiszerláncok polcain és a kisebb borszaküzletekben egyaránt jelen vannak.

„...az izesi Arany Sárfehér Szőlő és Bortermelő Szövetkezet az ugyanúgy megvan, ugyanúgy működik, ugyanúgy integrál, és hát mondhatom azt, hogy a tavalyi adatok alapján 436 taggal 23 gazdasági társasággal 1560 hektár szőlőültetvényvel...”

A szövetkezet továbbra is őrzi jelentős integrátori szerepét a térségben, bár az egyedi márkák bevezetése nem sikerült, jelentősége a térség szőlő- és borgazdaságában tagadhatatlan. Feladatot vállal a technikai háttér biztosításában a tároláshoz, az alapanyag-előkészítéshez és az értékesítéshez. Tagjainak kedvezményes áron kínál alapanyagokat (műtrágya, növényvédő szer, kötőanyag stb.) és különböző szolgáltatásokat (talajmunka, növényvédelem, betakarítás). Továbbá segítséget nyújt a pályázatokban. Emellett termelői számára szakmai rendezvényeket tart. Fontos szerepet vállal a térségi fejlesztési programok összehangolásában, az eredetvédelem és a minőségi bortermelés megerősítésében, a térségmarketingben.

Szerepét, célkitűzését a következőképpen fogalmazta meg a szövetkezet egyik vezető személyisége:

„Tudom, hogy a fejekben még ott van a régi szövetkezi típusú tszcs-s emlék hangulat, ez az idős gazdák fejében van. Na de nézzük meg azt a szép irányt, amit a fiatal gazdák, akik nem fertőződtek meg a múlttal, és egy új irányt akarnak, és ebből akarnak megélni, de induláshoz nincs meg az, hogy a saját szőlőjét feldolgozza, teljes mennyiségét értékesítse, hanem fokozatosan fogja fölfejleszteni, és majd lesz később önálló családi vállalkozó, de ezeken az integrátor szervezeteken tudna ő is megerősödni és indítani a gazdálkodását, a vállalkozását.”

Borászatok

A borászatoknak két jellegzetes típusát különböztethetjük meg a térségben. A borászati vállalkozásokat, amelyek jellemzően nagy volumenű folyóbortermeléssel foglalkoznak, közöttük megtalálhatók a minőségi bort termelők (pl. pezsgőalapanyag) és a PET-palackos vagy kannás/dobozos bort értékesítők is. A másik típust a családi borászatok képviselik, ahol a hangsúly nem a mennyiségen, hanem a magas minőségen van.

Borászati vállalkozás – Kiskőrös

Az 1997-ben alakult cég **(neve?)** kezdetben szőlészeti és borászati gépek forgalmazásával foglalkozott, utána váltott át a borászatra. Kezdetben a családi szőlőket dolgozták fel, majd – alapvetően földvásárlással – fokozatosan növelték a földterületet. 2003-ban hozták létre a borászati céget. Jelenleg 80 ezer hektoliter a tárolókapacitásuk, 60 hektár saját szőlőterületük van, valamint egy borkóstoló és látogató központjuk, ahol borversenyeket, szőlészeti-borászati konferenciákat, borlovagrendi találkozókat tartanak. Van egy szőlőmag-olajsajtoló üzem is, amivel a borászati tevékenység melléktermékét kívánják hasznosítani. Ez a

tevékenység 2014-ben indult el. A helyi turizmusba nem kapcsolódtak be, inkább nagyobb országos szakmai rendezvényeket tartanak. Céljuk inkább az országos minőségi termelői hálózatokban való részvétel, mint a kistérségi kapcsolatok. Minden évben versenyeztetik a boraikat, jó eredményekkel.

A cégvezető nem borász, közgazdászként indította el vállalkozását. A cég számos uniós pályázatot valósított meg. A pályázás a cég növekedésével egyre könnyebbé vált részben a bankok bizalma, részben az önrész megléte miatt. A pályázatokat a közgazdász végzettségű cégvezető írja és menedzseli.

Tíz alkalmazottja van; négy fő dolgozik a borászatban, egy főborász, egy borász és két pincemunkás mellett egy fő végzi a gépi mezőgazdasági munkákat. Van egy üzletkötő, aki alkalomszerűen dolgozik, egy adminisztrátor és egy éjjeliőr.

Az idénymunkákat (a metszést és zöldmunkát) egy Kiskőrös melletti faluban élő nyugdíjas asszonyokból álló napszámos csapattal végeztetik már évek óta. Többségük téjesznyugdíjas. A munkák többségét azonban géppel végzik, a szüret is gépi szüret.

Mezőgazdasági bér munkát – gépi szüretet és ültetvénytelepítést – is vállalnak a meglévő gépparkkal, amelyet egy mezőgazdasági alkalmazott lát el.

A tároló- és feldolgozókapacitás alapján ez a cég az egyik legnagyobb a térségben. Megkülönböztetik magukat a minőségi palackos borkészítőktől és a PET-palackos vagy kannás mennyiségi borkészítőktől is, mivel ők nagy mennyiségben állítanak elő magas szintű technológiával készített minőségi lédig bort. Köztes szereplőként határozzák meg magukat.

„...vagyunk mi középen, akik megpróbáljuk a térség problémáját is megoldani, hogy a nagy mennyiségű szőlő felvásárlása, mert ezt egyik szélső szegmens sem veszi fel, se a minőségi, se a PET-palackos, tehát mi rengeteg szőlőt veszünk évről évre (...) A szőlőtermelők szempontjából nagyon fontos szerepet töltünk be, mert megvesszük mindenki szőlőjét, a bácsika kis 10 mázsáját is meg a nagy termelő 18 hektárán termett szőlőt is. Mert, ugye, a másik szegmensben a minőségi borászok lecsipkedtetik a termelővel, különválogattatják, külön tiszta ládába tetetik, (...) de nyilván a térség hírnevét ők hozták helyre... és van a másik rész, akik vállalkozók, akik nem borászok, akik valamikor elkezdtek ezzel foglalkozni, mert üzlet volt benne, és horribilis tőkét fektettek be, így muszáj csinálni, és nem törődnek a minőséggel, ők azok, akik behozták az olasz bort, és nem érdekli őket a helyi szőlő, sem a minőség, csak az ár.”

A cég pezsgőalapanyagot is készít, amelyhez nagy mennyiségű szőlőre van szükség, amit korszerű technológiával dolgoznak fel. Nagy tételben állítanak elő jó (azonos) minőség bort. Fontos különbségként jelölték meg, hogy míg a más alacsonyabb minőséget előállító mennyiségi termelők esetében az olasz folyóbor fontos alapanyagként jelenik meg, ez esetükben a minőségi követelmények miatt nem lehetséges. Ezért nagy mennyiségben vásárolnak fel szőlőt a helyi termelőktől. Alapvetően nem palackoznak, csak nagyon ritkán, ha a borász úgy ítéli meg, hogy érdemes. A borkóstolóikat sem a palackozott boraikra, hanem a magas minőségű lédig boraikra építik. Fő felvásárlójuk a Törley pezsgőgyár, amely elvárja a jó és azonos minőséget és a nagy mennyiséget egyaránt.

A borászati vállalkozások fő jellemzője tehát a mennyiségi bortermelés, amelyet többféle formában értékesítenek, vannak kifejezetten folyóbortermelők, de vannak, akik nagyobb mennyiségben PET-palackban vagy más olcsó csomagolt formában, esetleg közvetlenül a

vendéglátóhelyek számára értékesítik a termékeiket. A térség borászataiban jellemzően korszerű feldolgozók és palackozók működnek.

Folyamatosan nő a térségből kikerülő minőségi palackos és lédig borok mennyisége. A termelők jelentős hányada a borászati üzemek beszállítójaként működik. Jelentősebb borászatok Akasztón a Kiskun-Vin Kft., amely palackozott és lédig (tartályos) borokat forgalmaz és 25 főt foglalkoztat; a szintén akasztói Bognár-Vin Kft., amelynek a borászat és üdítőgyártás a fő tevékenysége és 38 főt alkalmaz; továbbá az En-Gros Kft., amely borászattal és borászati termékek értékesítésével foglalkozik. Csengődön csak néhány kisebb, egy-két alkalmazottal működő borászat van. Ilyenek például: Velezvin Kft., Csengődi Borok Kft., Bor-Ászok Kft. Az ország bortermelésének 7 százalékát a keceli bortermelők és forgalmazók adják. Jelentősebb borászattal foglalkozó vállalkozások a Szőlőfürt Mg. Szövetkezet, a Kecel-Borker Kft., a Benyeda Borászat, a Lejoker '97 Kft., a Béla Borászat, a Ferró Borászat. Kiskőrösön a megtermelt szőlő nagy részét helyben dolgozzák fel, sőt az interjúk tanúsága szerint másik borvidékről is vásárolnak fel szőlőt (Tokaj, Gyöngyös, Dunántúl). A két legnagyobb borászat a városban: a Boranal Kft. és az Eszesvin Kft. Jelentős borászat még a tázlári Szilberhorn Weinhaust Kft. Ez a borászat nem vásárol fel, kizárólag saját szőlőjét dolgozza fel, és hat-nyolc főt foglalkoztat. A borászatokat érintő legfontosabb változás, hogy a térségben egyre több minőségi bortermeléssel foglalkozó családi borászat jött létre az elmúlt évtizedekben. A minőségi bortermelésben élenjárónak a soltvadkerti borászatok számítanak, közülük is kiemelkedik a Frittmann Borászat, de más jelentős bortermelők is vannak a városban. A korábbi szakszövetkezetek utódaiként létrejött vállalkozások továbbra is fontos szereplői a térség borászatának (pl. a kiskőrösi Kossuth Pinceszövetkezet), valamint a 2000-es években megalakult termelői csoportok (pl. a fentebb bemutatott izsáki Arany sárféher Szövetkezet) által üzemeltett üzemek is jelentős feldolgozókapacitásokkal rendelkeznek. Fontos, hogy a borászati vállalkozások a legfontosabb felvásárlói a térségi szőlőtermésnek, hisz nagy mennyiségű alapanyagra van szükségük. (Ezért esetükben a külső területekről (belföld és külföld egyaránt) való szőlő- és folyóborvásárlás is megjelenik). Több borászati vállalkozásnak van nagyobb szőlőbirtoka is, de ez nem fedezi az üzem igényeit, így minden évben vásárolnak is nagyobb mennyiségben szőlőt. Jellemző narratívája a térségi borászati vállalkozásoknak, hogy elhatárolódnak a korábbi idők borhamisítótól, és hangsúlyozzák, hogy a boraik minőségi borok, még ha sokszor csak közepes vagy alacsony árfekvésű táj- és asztali borként jelennek is meg a piacon.

Családi borászatok

A hagyományos termelés alapjaira építve terjednek a térségben az önálló családi borászatok, saját forgalmazás és marketing kiépítésével. Ezek között – mint azt már korábban is említettük – élen járnak a soltvadkerti borászatok. Soltvadkert a Kiskunsági borvidék egyik legnagyobb szőlő- és gyümölcstermesztő helye, országosan is a legnagyobb összefüggő szőlőterület Soltvadkerten van (Schwarcz 2003). A borok döntő részét palackozott formában értékesítik. A korábbi szakszövetkezetek közül a Jóreménység és az 1993-ban pinceszövetkezetté alakult Szőlőskert foglalkozik jelenleg is borászattal. Jól példázza a minőségi bortermelők térségi összefogását, hogy Soltvadkerten például a város borászainak kezdeményezésére 2001 októberében a Szüreti Fesztiválon megalakult a Kramer Fülöp Borlovagrend. Céljuk a Soltvadkerten és környékén termelt borok propagálása és jó hírének

keltése. Ilyen jellegű összefogás a minőségi borászatok között a legtöbb településen megfigyelhető.

Családi borászat – Soltvadkert

A (neve? lehet monogram) családban egészen 1740-ig tudják visszavezetni a borászkodást. A sokgenerációs családi borászat alapítójának szülei is szőlőtermesztéssel és állattartással foglalkoztak. De mivel az agrárium lenézett volt az 1970-es években, ő műszaki pályára lépett, amikor pedig megnősült, a feleségével elkezdtek szőlőt is művelni egy hektáron, amit a szüleiktől kaptak. *„Akkoriban aki Soltvadkerten élt, mindenki foglakozott szőlővel, azt be sem fogadta a közösség, akinek nem volt szőlője, így még a pedagógusoknak is volt szőlőjük.”*

A családfő a '80-as években először a szülei szőlőjét vette át, majd fokozatosan, kárpótlással és *„nyitott szemmel járva”* vásárolt földeket, így egy idő után főfoglalkozású szőlész-borász lett belőle. Jelenleg 34 hektáron gazdálkodnak. *„Ez a hobbinak, és ez a munkahelyünk is. Ha a családba” vagy a baráti körbe’ megkérdezné, hogy hány ember az, aki szereti, amit csinál, hát meglepődne, mennyire kevés...”*

A gyerekei is fokozatosan belenőttek a gazdaságba. Amikor pályaválasztásra került a sor, az egyik szőlész-borász lett, a másik pedig kereskedő:

„Öröm is volt meg egy kis gond is, hogy ez akkor..., hogy lehet ezt majd megvalósítani, hogy ne másnak kelljen dolgozni, hanem itt helyben, egy olyan üzemméretet, egy olyan birtokot létrehozni, amelyből meg tudunk élni, mindhárman, három család”

2003 óta palackozott, minőségi borokat termelnek. Bekapcsolódtak az integrált környezetbarát technológiák alkalmazásába is. Igyekeznek minden pályázati támogatást kihasználni, igénybe venni. Rendszeresen pályáznak uniós forrásokra mind a szőlészet, mind a borászat kapcsán. Legutóbbi pályázatukban borászati technológiafejlesztést hajtottak végre. A pályázatíráshoz külön pályázatíró céget bíznak meg, és a pályázat teljes menedzsmentjét helyi pályázatíróval oldják meg. Minőségi borban több mint százezer palackot forgalmaznak évente. A nagyját bolthálózatokban adják el, emellett jelentős a pinceértékesítés helyben, de közvetlenül szállítanak nagyvárosi éttermekbe is (Budapest, Szolnok, Kecskemét). Az értékesítés és kereskedelem is a családon belül zajlik. Az egyik fiú felelős a borászatért, a másik a kereskedelemért, a cégalapító pedig *„a kettő között van”*, bekapcsolódik a borászatba és a marketingtevékenységbe is. Borversenyekre közösen jár a fiával.

Három-négy állandó alkalmazottja van a cégnek, ők a borászatban dolgoznak. A szőlőmunkákra az idénymunkásokat Erdélyből fogadják fel, erdélyi magyar romákat. 10–12 éve ugyanaz a csapat jár át hozzájuk dolgozni februártól októberig, családjukkal együtt. A gyerekeik nem járnak iskolába. Egy tanyán szállásolják el őket. Több család lakik egy épületben. Az erdélyieken kívül 6–7 helyi idénymunkást alkalmaznak, akiket hivatalosan napszámosként bejelentenek. A városban lévő többi idénymunkást többen is alkalmazzák, de az ő munkásaik csak nekik dolgoznak.

Komoly erőfeszítéseket tettek a térségi borászatokhoz hasonlóan, hogy elfogadtassák az alföldi borokat. Számos borversenyen vettek részt, és ezek eredményei alapján egyre inkább elfogadottá váltak, hírnévre tettek szert.

„A negatív sztereotípiákkal itt nagyon meg kellett küzdeni az Alföldön az Arany háromszögben. Tízen évvel ezelőtt az volt a legnagyobb sértés, ha ön egy alföldi bort vett ajándékba, ott átértékelődött a barátság [nevet] (...) de ma már nemcsak kiváló minőségű borok készülnek az Alföldön, hanem világszínvonalúak, és nem csak egyszer-egyszer (...) francia borversenyen 4000 borminta között hoztunk már el arany- és ezüstérmet is...”

A helyi minőségi borkészítők ugyan segítik egymást, azonban csak informális módon, jelentősebb szövetkezés nem jött létre közöttük. *„Sajnos itt csak rövid távon gondolkodnak a helyi termelők, és nem akarnak áldozni... még megvan a keserű szájíz a szocializmus miatt a szövetkezés felé.”*

Összesen három-négy pincészet van a városban, amelyek minőségi borkészítéssel és borkóstoltatással is foglalkoznak. Tulajdonosaik között van szorosabb kapcsolat, esetenként barátság is. A beszállító szőlősgazdákkal évtizedes kapcsolataik vannak, a köztük kialakult bizalom garantálja, hogy a borászatok – a saját ültetvényeiken termelt alapanyag mellett – megfelelő minőségű szőlőhöz, cserébe a gazdák biztos felvevőpiachoz jussanak.

„A napokba is kérdezett valaki, hogy milyen fajtát telepítsen, mert szokták azért kérdezni, hát mondom, nézd, el kell döntened magadban, hogy melyik piacra szeretnél, ha a legolcsóbbra, akkor sokat kell termelned, akkor nem annyit kell termelned a biancán, mint nekem a minőség fajtán, neked 100 mázsánál nem lehet megállni, 100–150 mázsát kellene.”

Ugyanez a borász a helyi turizmust elmaradottnak tartja a többi borvidék turizmusához képest. Borminőségben szerinté nincs különbség, de a marketing fejlettségében, a turisztikai kínálatban nagy elmaradást érzékel.

„Magyarország érdekes, annyira elment a borturizmus, a borkóstolás a látvány irányába, akkor hangsúlyt, különösen Villányba’, akkora hangsúlyt, akkora pénzt helyeztek ebbe, máshol igazából nincs ám ez... én voltam Olaszországban is Toscanában, olyan egyszerű módon megoldják, hogy na... hát itt ilyet el nem lehet képzelni... de ezt tudomásul kell venni, és ebbe az irányba kell elmozdulni.”

Rövid és hosszabb távon is turisztikai fejlesztésben gondolkodnak, a borkóstoló helyiséget akarják bővíteni és látványpincét létrehozni.

A családi borászatok fő jellemzője tehát a minőségi termelés, amely hivatásszerű borászkodást jelent. Az ilyen családok identitásának alapja a borászat, így jellemző, hogy több generáció is bekapcsolódik a tevékenységbe, illetve a család jövője alapjának tekintik a borászatot. A minőségi bortermeléshez hozzákapcsolódik, hogy fontosnak tartják és nagy figyelmet szentelnek a marketingtevékenységnek, illetve a minőségi borászatokkal való kapcsolatépítésnek: borversenyekre járnak, borlovagrendi tisztségeket töltenek be. Jellemzően a családi borászatok egy zárt közösséget alkotnak a térség szőlészei és borászai között. Ők a helyi bor- és szőlőágazat elitje, ennek megfelelően az érdekérvényesítési képességük kiemelkedően jó. Többben a térség jelentősebb gazdasági szereplőinek számítanak, de ami még fontosabb, hogy ők a főszereplői a térség imázsépítésének, így a helyi politikai elit is fontos partnerként tekint rájuk.

Összegzés

A Kiskőrösi térség jellegadó mezőgazdasági karakterét a szőlészet és borászat adja. A szőlő- és bortermelésnek minden településen jelentős hagyományai vannak, s az ország legnagyobb összefüggő szőlőterülete is a térségben található. Sokféle szereplő sokféle érdekkal van jelen a térségben (a PET-palackostól a kézműves borászig, a kistermelő nyugdíjastól a szőlészvállalkozóig). Ebből kifolyólag az itt termelt bor minősége is széles skálán mozog.

A térség szőlészeti és borászati szereplői közötti különbségek alapját a fő tevékenységformán, valamint a birtok- és üzemméreten túl a termelés volumene, a munkaerő-szükséglet és az érdekérvényesítési képesség adja. A termelés volumenét tekintve a szőlész- és borászvállalkozásokra, valamint a termelői csoportok által üzemeltett borászati üzemekre inkább a nagyobb volumenű termelés jellemző. Ezzel szemben a szőlész és borász családi gazdaságok inkább kis vagy esetleg közepes volumenben, ám a borászatok esetében magas minőséggel termelnek. A legnagyobb munkaerő-igényűek a családi borászatok, mivel a minőségi termeléshez kézi munka, igényes termelés és feldolgozás párosul. Ezzel szemben a szőlészeti és borászati vállalkozások munkaerőigénye csak ideiglenes, jellemző rájuk a magas fokú gépesítettség.

Az érdekérvényesítési képesség, amely a különböző szereplőknek az ágazatban elfoglalt pozícióját is jelzi, nagyon egyenlőtlen képet mutat. A legjobb érdekérvényesítési pozícióban a sikeres családi borászatok vannak, a szőlészgazdák érdekérvényesítési képessége rendkívül alacsony, ezért van jelentős szerepük a térségben működő termelői csoportoknak, amelyek célja és feladata éppen ezen szőlészgazdák érdekeinek képviselése. A szőlészeti és borászati nagyvállalkozások érdekérvényesítési képessége közepes, alapvetően a saját piaci kapcsolataikra fordítanak figyelmet, a hálózatosodás hiánya azonban gyengíti térségi befolyásukat, lobbiképességüket. Általában is jellemző sajátosság a térségben a szőlő- és borágazat szereplői közötti alacsony hálózatosodás. Jellemzően települési szinten jönnek létre kapcsolatok, de ezek legtöbbször informálisak, vagy csak egy-egy részterületre (pl. beszállítói szerződések) korlátozódnak, közös összefogás és érdekérvényesítés nem jellemzi a szereplőket. A legjelentősebb összefogást így a termelői csoportok és a minőségi termelők lovagrendjei vagy esetleg egy-egy turisztikai célzatú borút egyesületei jelentik. A térség termelői közötti összefogás töredezettségének és esetlegesességének pedig például az a következménye, hogy nem tudnak kellő erővel és hatékonysággal fellépni az olasz folyóbor körül és okán keletkezett árversenyben. Az összefogás hiányából következik az is, hogy nincs egységes arculata a kistérség borászatának. A fejlődés motorját a legtöbb szereplő a turizmusban látja, amelynek kulcsát azonban éppen az egységes arculat megteremtése és az összefogás jelentheti. Ez azonban egyelőre még nagyon kezdeti stádiumban van, és csak keveseket érint. A szőlő- és borágazat jövőjét a térségben az előzőekben bemutatott, nagyon eltérő szereplőcsoportok összefogásának és ebből következő imázsépítésének képessége határozhatja meg.

Irodalom³

- Akasztó 2015. Wikipédia.
- Csengőd 2015. Wikipédia.
- Iván László (1994): Településföldrajzi sajátosságok a dél-alföldi Duna-völgy középfalvaiban. *Földrajzi Értesítő*, 18 (1–2), 101–116.
http://www.mtafki.hu/konyvtar/kiadv/FE1994/FE19941-2_101-115.pdf
- Izsák 2015. Wikipédia.
- Kaskantyú 2015. Wikipédia.
- Kecel 2015. Wikipédia.
- Kelemen, Eszter – Kovách, Imre – Megyesi, Boldizsár (2007): *A general overview of collective of farmers marketing initiatives in Hungary*. IPS HAS Working Papers. Budapest: MTA PTI.
- Kelemen Eszter – Lazányi Orsolya et al. (2014): Ökoszisztéma szolgáltatásokról a kiskunsági Homokhátság társadalmának szemszögéből. In Lengyel Szabolcs (ed.): *IX. Magyar Természetvédelmi Biológiai Konferencia: „Tudományoktól a döntéshozatalig”*. Szeged, p. 70.
- Keresztes J. (2015): *A borvidék történelme*. Hely: Kiadó?
- Kiskőrös 2015. Wikipédia.
- Kiskőrösi járás 2015. Wikipédia.
- Kismarjai Balázs (2012): Területi változások a Badacsonyi és Kunsági borvidékeken. In VI Magyar Földrajzi Konferencia tanulmánykötete. Szeged: SZTE Természetföldrajzi és Geoinformatika Tanszék, 388–401. <http://geography.hu/mfk2012/pdf/Kismarjai.pdf>
- KSH (2001): *Szőlő- és gyümölcsös ültetvények összeírása, 2001*. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal. <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/szolo01.pdf>
- KSH (2010): Szőlőültetvények összeírása, 2009. *Statisztikai Tükör*, 4 (73).
<https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/szoloultetvenyek09.pdf>
- NOS Szeged Kft. – Hazai Térségfejlesztő Rt. – Duna-Tisza Rf. Rt. (2005): *Fejlesztési Program Kiskőrös és Térsége Területfejlesztési Önkormányzati Társulás részére*. I. köt. Helyzetfeltárás. http://www.terport.hu/webfm_send/2200
- Schwarcz Gyöngyi (2003): Mit ér a siker, ha soltvadkert? *Szociológiai Szemle*, 13 (1), 118–136. http://www.tarsadalomkutatas.hu/kkk.php?TPUBL-A-513/szoc_szemle/TPUBL-A-513.pdf

³ A megadott internetes hivatkozások utolsó letöltésének dátuma a kézirat lezárásának időpontja: 2016. 01. 16.